

Рябуха І. М.

**ПРИНЦИП ІСТОРИЗМУ В ДОСЛІДЖЕННІ РОЗВИТКУ
МОРЕХІДНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД)**

Статтю присвячено дослідженню розвитку морської освіти в Україні в дореволюційний період з точки зору історичного підходу. Були проаналізовані впливи внутрішньополітичного, соціально-економічного та міжнародного характеру на формування форми й змісту морської освіти на півдні України. Особливу увагу звернено на перелік навчальних дисциплін у морських навчальних закладах і динаміку їх змін залежно від вимог часу та суспільства. Розкрито вимоги до вступників того часу. Надано перелік умінь та навичок, якими мали володіти випускники таких навчальних закладів. Проаналізовано зміну напрямків морської підготовки залежно від промислового та наукового прогресу, а також відповідно до вимог суспільно-політичної ситуації. Надано обґрунтування географічному розташуванню та переміщенню морських навчальних закладів з плином часу. Зроблено висновок, що інфраструктура системи з підготовки кадрів для Чорноморського флоту в дореволюційний період мала чотири групи навчальних закладів: з підготовки офіцерського складу, з підготовки унтер-офіцерського та рядового складу, з підвищення кваліфікації моряків та з підготовки працівників нестройових підрозділів; динаміка розвитку морських навчальних закладів була визначена геополітичними та соціально-економічними чинниками.

Ключові слова: історизм, морська освіта, юнкерські класи, дисципліни, професійне навчання, південь України.

УДК 37.046.071 «4» (477) «1932-1958» (045)

Шугай Я. М.*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В 1932-1958 РР.

Статтю присвячено розгляду проблеми періодизації розвитку початкової освіти в Україні в 1932-1958 рр. Досліджено та схарактеризовано різні періодизації провідних учених сучасності й минулого, присвячені виділенню та обґрунтуванню певних етапів у розвитку української освіти в ХХ ст., зокрема початкової. Акцентовано, що виокремлення вченими певних періодів та етапів здійснювалося, як правило, у контексті змін, які відбувалися в суспільстві. Проаналізовано основні нормативно-правові документи, які мали безпосередній вплив на початкову освіту, зумовлювали її зміни. Обґрунтовано авторську періодизацію розвитку початкової освіти в Україні в 1932-1958 рр.

Ключові слова: початкова освіта, етап, період, періодизація, школа, нормативно-правові акти.

На сучасному етапі входження України до європейського простору надзвичайно великого значення набуває проблема освіти та самоосвіти населення нашої держави. Як відомо, сьогоднішні зміни в системі освіти насамперед торкнулися початкової ланки (хоча кожне нове покоління відрізняється від попередніх, а наукові підходи до організації освіти мають постійно вдосконалюватися), і загальноосвітня школа, без сумніву, має змінюватися з урахуванням набутого в попередні історичні періоди досвіду.

Дослідженню зростання ролі початкової освіти та розвитку її змісту приділяли увагу діячі радянської доби (І. Богданов, А. Каїров, Н. Константинов, Ф. Корольов, О. Пчелко та ін.) і сучасні вчені (Л. Березівська, Л. Бондар, В. Гринько, Л. Ключко, В. Кузьменко, С. Пальчевський, О. Сухомлинська та ін.). Вони зробили неабиякий внесок у розроблення періодизації розвитку освіти (зокрема початкової) як у період УРСР, так і сучасної України.

Треба зазначити, що питання періодизації розвитку освітнього процесу було й залишається одним із найскладніших і найсуперечливіших в історії педагогіки.

*© Шугай Я. М.

Залежно від того, що вчені покладуть в основу періодизації (суспільно-політичні явища, нормативно-правові аспекти діяльності держави або інші події), вибудовується певна унікальна ніша для науково-дослідницької роботи.

Мета статті полягає у виокремленні та обґрунтуванні основних періодів розвитку початкової освіти в Україні в 1932-1958 рр.

Зазначимо, що ХХ ст. в історії педагогіки виступає найбурхливішим і наймінливішим періодом, упродовж якого відбувалися і ліквідація тотальної безграмотності серед населення, і розвиток нової соціально-економічної держави СРСР, і багато інших процесів, що кардинально змінювали суспільство. Відповідно змінювалася й система освіти, зокрема початкової.

Так, 1920-ті рр. можна назвати особливими, з точки зору багатьох аспектів, зокрема народної освіти. Жовтнева революція, перевороти, народні бунти проклали шлях до корінних змін у житті та освіті суспільства. Відомо, що в попередні роки діти (переважно заможних батьків) навчалися у класичних дореволюційних гімназіях, а після 1917 року більшовицька влада всіма силами позбавлялася пережитків царського володарювання. Школа відокремлювалася від церкви, запроваджувалася спільна безоплатна освіта для хлопчиків і дівчаток та ін.

Розвиток і становлення народної освіти в ці роки і в першій половині ХХ ст. у цілому знайшли відображення в періодизації С. Пальчевського, який виділяє в цьому процесі такі етапи:

1 етап, 1900-1917 рр. Царські укази того часу «поліпшили умови для відродження національного шкільництва, дали можливість для розгортання мережі «Просвіт» – громадських культурно-освітніх товариств, які опікувалися освітніми справами: дбали про розгортання мережі початкових шкіл та розвиток після початкової освіти, несли освіту в широкі маси населення, ознайомлювали з історією та культурою України».

2 етап, 1917-1919 рр. У ці роки прийнято постанови про запровадження загального й безплатного навчання, відбувалася децентралізація управління освітою. Видано Декрет про державну українську мову в УНР. Затверджено «Проект єдиної школи в Україні», згідно з яким система загальноосвітньої школи мала такий вигляд: 1) молодша школа (4 роки), 2) старша школа (4 роки), 3) колегія (4 роки). Основну школу представляли перші два ступені, середню – третій.

3 етап, грудень 1919 – 1930 рр. У травні 1919 р. було прийнято положення про єдину трудову школу УРСР, згідно з яким «запроваджувалося безплатне, спільне навчання хлопчиків і дівчаток із 8 років, заборонялося релігійне виховання, оголошувався загальноосвітній і політехнічний характер освіти, впроваджувалася продуктивна праця дітей, скасовувалися перевідні та випускні іспити, домашні завдання, п'ятибальна система оцінювання знань».

4 етап, 1930 – червень 1941 рр. Це період повної уніфікації української освіти.

5 етап, 1941-1945 рр. – період руйнування.

6 етап, 1945-1949 рр. – відбудова системи освіти.

7 етап: з 1949 р. – розвиток адміністративно-командної педагогіки та її поступове перетворення [9, с. 320].

Як бачимо, дослідник окреслив та структурував сім основних етапів розвитку народної освіти в Україні й зазначив, що пошуки нових шляхів розбудови вітчизняної освіти та розвитку її педагогічної науки тривають донині [9, с. 325].

Е. Голант акцентував свою увагу на таких етапах становлення радянської школи:

1917-1920 рр. – руйнування старої шкільної системи;

1921-1929 рр. – принципова зміна змісту шкільної роботи;

1930-1937 рр. – підсумковий етап у побудові соціалізму;

1938-1941 рр. – перехід від соціалізму до комунізму;

1941-1945 рр. – період військових дій;

1945-1952 рр. – відбудова шкіл і завершення семирічного всеобучу;

1952-1958 рр. – новий етап у розвитку школи, перехід до загальної середньої освіти [2, с. 108-110].

Свою теорію вчений будував спираючись на дослідження відомих учених радянського періоду Н. Константинова та Ф. Корольова. Е. Голант починає відлік характерних етапів розвитку радянської школи з 1917 року. Завершальним періодом стає 1958 р. – час реформування недієвого змісту освіти та переходу до створення прогресивної на той момент школи.

О. Сухомлинська виокремила такі періоди та етапи розвитку української школи в історії педагогіки:

I період (IX-XVI ст.) – педагогічна думка Княжої Доби;

II період (1569 – сер. XVII ст.) – педагогіка в контексті слов'янського Відродження;

III період (друга половина XVII – XVIII ст.) – педагогічна думка і школа Козацької доби;

IV період (XIX ст. – 1905 р.) – становлення модерної педагогічної думки;

V період (1905-1920 рр.) – педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського народу;

VI період (1920-1991 рр.) – українська педагогічна думка і школа за радянських часів [11, с. 65].

Як можна замітити, перші три періоди охоплюють досить великі проміжки часу, що є показником майже повної відсутності прогресу та інноватики в становленні української освіти, а починаючи з четвертого вони зменшуються у значній прогресії. Таке протиставлення дає змогу стверджувати, що ХХ ст. є одним із карколомніших в історії освіти людства. Досліджувані нами хронологічні межі належать до шостого періоду та складаються, на думку О. Сухомлинської, з двох етапів:

I. 1920-1933 – етап експериментування й новаторства;

II. 1933-1985 – українська педагогічна думка у змаганнях за демократичний розвиток [11, с. 65-66].

Якщо впродовж першого етапу українська освіта почувала себе досить вільно, бо певною мірою заохочувалася творчість та ініціатива, хоч і в рамках марксистсько-ленінської ідеології, то другий етап ознаменувався так званим «закручуванням гайок», тотальним контролем і відчайдушними спробами українських освітян зберегти національно-культурну специфіку.

На провідній ролі марксистсько-ленінського вчення, що наповнювало навчально-виховний процес в обов'язковій початковій, восьмирічній і середній школі (зокрема в досліджуваній нами період), наголошує також В. Кузьменко у науковій праці про формування в учнів ХХ ст. наукової картини світу.

Учений виділяє у вищезазваному процесі кілька періодів [5, с. 15], з яких для нашого наукового пошуку найбільш цікавим є третій (1920-1991 рр.), зокрема один з його субперіодів (1932-1958 рр.), коли загальноосвітня школа здійснювала перехід до введення обов'язкового восьмирічного навчання.

Розглянемо більш детально основні історико-педагогічні події досліджуваного періоду.

У 20-30-х роках ХХ ст. навчання в школах відбувалося за комплексною системою. Комплекс, як зазначає О. Сухомлинська, – це «життєвий зв'язок явищ, тому комплексна побудова програм базується, з одного боку, на педологічному підході до дитини, певній педологічній схемі, що обґрунтовує розвиток дитячого мислення й дитячих інтересів, а з іншого – відображає мету виховання, цілі діяльності школи» [12, с. 181].

В Україні комплексна система почала діяти з 1924-1925 н. р. Провідною метою втілення комплексів у навчально-виховний процес було якомога більше наблизити шкільне навчання до життя.

Характеризуючи комплексну систему, Н. Ярош зазначає, що «програма початкової школи (перший концентр – 1-4 класи) мала інтегрований характер. Заради цього

ліквідувалася предметна система викладання, а зміст навчального матеріалу будувався за єдиним комплексом «Життя дитини й оточуючого її середовища». Матеріал цього комплексу розташовувався за трьома блоками Природа – Праця – Суспільство. Тематика комплексів на першому концентрі будувалася таким чином: перший рік орієнтував дитину в найближчому трудовому оточенні (родина, школа, вулиця). Другий рік – поглиблене вивчення найближчого трудового оточення (родина, вулиця, школа, район). Третій рік – політико-економічне вивчення округи. Четвертий рік – вивчення трудових процесів у масштабі України та СРСР» [13, с. 192].

На перший погляд здається, що комплексна система була досить ефективною, але вона не витримала випробувань часом, оскільки мала низку недоліків, особливо в початковій школі:

- безсистемність викладу матеріалу, що не давало міцності засвоєння знань;
- тематика комплексів фактично не відповідає психофізіологічним особливостям молодшого школяра;
- розділення матеріалу на головний та другорядний: математика й природознавство на першому місці, все інше зводилося нанівець;
- відсутність уроку як основної форми організації навчальної діяльності;
- серед основних форм і методів комплексної системи активно використовувалися дальтон-план, метод проектів, метод тестів тощо.

Отже, комплексні програми хоч і вводили в навчальний процес новий зміст, але фактично ігнорували потреби особистості школяра. Багато вчителів не підтримували такої побудови навчальних планів і програм, адже комплексні програми заважали оволодінню учнями основами наук.

На початку 30-х років у практиці школобудування намітилися неабиякі зміни. Про це свідчить Постанова ЦК ВКП (б) «Про початкову і середню школу» від 05 вересня 1931 року. Поєднання навчання з виробничою працею мало було відбуватися таким чином, щоб суспільно-виробнича праця учнів підкорялася навчально-виховним цілям школи та прокладала шлях подальшому вдосконаленню освіти. 30-ті роки ХХ століття можна було характеризувати як період «побудови комунізму» та «віри у світле майбутнє». Активно будувалися, розширювалися та відновлювалися заводи, фабрики, комбінати. А отже, виникла потреба в грамотних, освічених людях, які б добре володіли основами наук. На жаль, у ті роки, як зазначає С. Оськін, «професійна підготовка отримала пріоритет над загальноосвітнім процесом», тоді як «принцип досягнення найкращих результатів з найменшою затратою сил добре діє біля станка, але з педагогічної точки зору він є аморальним» [8, с. 85].

1932 року поворотним моментом у розвитку початкової освіти стає Постанова ЦК ВКП (б) «Про навчальні програми та режим роботи в початковій та середній школі» від 25 серпня 1932 року.

Цією постановою було відзначено деякі досягнення в освітній галузі, але більшою мірою вказано на недоліки. Засуджувався «лабораторно-бригадний метод», що призвів до байдужості в навчальній роботі, зниження ролі педагогів та ігнорування індивідуальної роботи учнів. А отже, для вирішення нагальних проблем було запропоновано такі шляхи вирішення:

- 1) ліквідація лабораторно-бригадного методу;
- 2) запровадження уроку як основної форми організації навчальної роботи в початковій і середній школі;
- 3) проведення занять за певним розкладом і зі сталим складом учнів;
- 4) забезпечення жорсткого контролю дисципліни;
- 5) надання педагогічним працівникам керівної ролі в забезпеченні навчально-виховної роботи.

ЦК ВКП(б) мав розробити ідеологізовані програми, які б базувалися на марксистсько-ленінському вченні та жорстко регламентували зміст освіти. Таким чином,

розпочалася повна уніфікація освіти як у СРСР, так і в Україні. На жаль, керівництво країни в розробленні стратегії розвитку освіти «кидало» в крайнощі – від майже повної свободи в навчанні (комплексна система) до тотального контролю (предметна система). Як пише С. Оськін, «положення про суворо обмежений курс систематизованих знань стало використовуватися для контролю за діяльністю вчителя і пригнічувало його творчу ініціативу. Через те, плідотворна творча робота стримувалась в умовах окреслених рамок та численних регламентацій» [8, с. 86].

Підтвердження цього знаходимо в Постанові «Про підручники для початкової та середньої школи» від 12 лютого 1933 р. У ній суворо критикувалися тогочасні «розсипні» підручники, які не відповідали вимогам щодо переходу до нових стійких програм і наказували ліквідувати метод нескінченного проектування підручників. Постановою заборонялося вносити будь-які зміни до чинних підручників без погодження колегії Наркомосу. З методичної точки зору, рішення переходу на стабільні підручники було правильним, адже підручник має повністю відповідати основним вимогам програми, забезпечувати оволодіння учнями необхідними знаннями та навичками тощо. Разом із тим виникала суперечність: головне завдання радянської школи полягало в тому, щоб підготувати «грамотних людей, які б володіли основами наук» [6, с. 164], а тому доцільнішим було б видати та затвердити декілька підручників на вибір вчителя, які по-різному вирішували б навчальні та виховні завдання. Саме тому стабілізація фактично замінила стандартизацію підручників.

1934 р. відзначився чіткою структуризацією початкової і середньої ланок освіти. Початкова школа перестала існувати як окрема освітня установа й стала першим ступенем загальноосвітньої школи. Більше того, як стверджує Л. Березівська, «протягом 1930-1934 рр. радянські партійні структури, не оголошуючи про проведення шкільної реформи, за допомогою партійних постанов, тоталітарно-репресивними методами встановили на території України загальнорадянську структуру шкільної освіти» [1, с. 54].

Варто додати, що Постановою ЦК ВКП (б) «Про організацію навчальної роботи й внутрішній розпорядок у початковій, середній, неповній середній та середній школі» від 03 вересня 1935 р. встановлено в усіх школах єдиний режим роботи, щоденну кількість уроків, навчальні плани, тривалість уроків і перерв. Було також уведено єдину форму одягу та встановлено вербальне оцінювання навчальних досягнень учнів.

Фактично були завершені уніфікація шкільної освіти та перехід до предметної системи навчання. Але в цій абсолютно новій системі не надавалося можливості для багатогранного розвитку індивідуальності кожної дитини. Уся система була зорієнтована на виробничу підготовку: одразу ж після завершення першого ступеня школи учень потрапляв у жорстку залежність від суспільно-виробничого оточення.

Друга світова війна негативно вплинула на розвиток української освіти. Найбільш важким періодом стали роки нацистської окупації території України. Їх початок припав на літні канікули, а отже, восени більшість школярів не мали змоги розпочати навчання. Тисячі вчителів пішли на фронт. Почалася масова евакуація населення. Німецькі окупанти всіма силами намагалися знищити радянську систему освіти, духовно поневолити український народ. Як стверджує Е. Кринко, «для ненімецького населення було достатньо наявності чотирикласних народних шкіл. Метою навчання в цій народній школі повинно бути лише: проста лічба, найбільше до 500, уміння поставити підпис і навіювання, що Божа Заповідь полягає в тому, щоб підкорюватися німцям» [4, с. 41].

Але все ж таки навчання в школах відбувалося – часто під відкритим небом, переважно в теплі місяці року та з посиленням фашистської ідеології. З цього приводу М. Гриценко зазначив, що «навчання і виховання учнів в школах, які подекуди існували, проводилося відповідно до вказівок шкільної німецької адміністрації: навчання було платним, застосовувалися фізичні покарання, учнів навчали німецькою, румунською та польськими мовами, всіляко знущалися з вчителів. Зміст навчання в цих школах був просякнутий фашистською та буржуазно-націоналістичною ідеологією» [3, с. 169]. Тобто

на місце марксистсько-ленінської ідеології прийшла фашистська. Навчання в початковій школі відбувалося за німецькими підручниками й посібниками (радянська навчальна література була майже повністю знищена), починаючи з 3 класу учні обов'язково вивчали німецьку мову [6, с. 177].

На звільнених від фашистів територіях школи поступово відновлювали свою роботу відповідно до постанов ЦК ВКП (б) «Про впровадження роздільного навчання хлопчиків і дівчаток у неповних середніх школах СРСР» від 16 липня 1943 р., «Про введення цифрової п'ятибальної системи оцінки успішності і поведінки учнів початкової, семилітньої і середньої школи» від 10 січня 1944 р. та ін. Уводилися нові навчальні предмети (наприклад, військово-фізична підготовка (до 3 год.)) [6, с. 180].

У 40-ві – на початку 50-х рр. ХХ ст., як констатує Л. Піроженко, відбувся «завершальний етап кристалізації шкільних навчальних курсів, утвердження знанневої парадигми в шкільній освіті. Для цього етапу характерне виведення з навчального плану трудового навчання, переважання знанневого компоненту у змісті навчальних предметів, зменшення годин на практичні заняття, екскурсії тощо» [10, с. 27, 32].

Післявоєнний період ознаменувався відбудовою шкіл та оновленням змісту початкової освіти. У перший повоєнний навчальний рік (1945-1946) треба було докласти набагато більше зусиль, ніж у попередні: відбудова зруйнованих шкіл, забезпечення учнів письмовим приладдям і підручниками, зошитами та ін.

С. Каїров відзначав, що «законом про п'ятирічний план відбудови та розвитку СРСР на 1946-1950 рр. передбачалось довести кількість початкових, семирічних і середніх шкіл 1950 року до 193 тис. і кількість учнів – до 31,8 млн. осіб, забезпечивши загальне обов'язкове навчання дітей з семирічного віку, як у містах, так і в селах» [7, с. 54].

Навчальні плани вибудовувалися за зразками планів 30-х рр. ХХ ст., але зі змінами, передбаченими постановами партії. За даними дослідження Л. Клочко, «у навчальному плані порівняно з 30-ми роками відбувся істотний перерозподіл годин: майже вдвічі скоротилась кількість уроків естетичного циклу і праці, зменшилась загальна кількість уроків на тиждень, але за переліком навчальних предметів план 1 класу змінився неістотно» [4, с. 40].

Треба зазначити, що значний приріст семирічних шкіл 1949 року дозволив перейти до загальної семирічної освіти. Ці колосальні зміни в структурі освіти створили підґрунтя для підвищення якості освіти, що у свою чергу потребувало посилення ідейно-політичного та ідеологічного виховання. Як слушно наголошує Л. Клочко, «навчальні програми для 1-10 класів 1953 р. базувалися на постановах 30-х років і мали формувати матеріалістичний світогляд учнів, виховувати їх у «дусі комунізму», радянського патріотизму, відданості батьківщині» [4, с. 42]. Однак у побудові та реалізації навчальних планів шкіл спостерігалася негативна тенденція: школи взяли курс на вивчення основ наук, забезпечуючи тим самим міцні теоретичні знання учнів із предметів, водночас вони повністю відійшли від практичної частини та політехнізму, що негативно відбивалося на зв'язку навчання з життям. Починаючи з 1956-1957 н. р. школи повністю перебудовують навчально-виховну роботу, згідно з новими вимогами суспільства: збільшується кількість навчальних годин із трудового навчання в 1-10 класах, у початковій ланці впроваджувалася літня навчально-виробнича практика для учнів 3-4 класів.

Як відомо, 24 грудня 1958 року ЦК ВКП (б) було прийнято Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», який мав суттєво змінити вектор розвитку загальної середньої освіти. Згідно з цим Законом відбувся перехід до обов'язкової восьмирічної освіти, а повну середню освіту надавали середні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням. У восьмирічних школах навчально-виховна робота мала базуватися на таких засадах: поєднання вивчення основ наук, політехнічної освіти та трудового виховання із широким залученням школярів до посильної суспільно-корисної праці.

Таким чином, проведений аналіз розвитку й реформування початкової освіти

в Україні в 1932-1958 рр. дав змогу виділити в досліджуваний період такі етапи:

I етап (1932-1945 рр.) – повна уніфікація шкільної освіти та тотальний контроль за її здійсненням;

II етап (1946-1958 рр.) – оновлення змісту початкової освіти в умовах регламентації шкільної освіти в цілому.

На кожному з цих етапів початкова освіта насамперед залежала від суспільно-політичних явищ, що відбувалися в державі, її пріоритетних стратегічних напрямків і завдань.

Детальне вивчення змісту реформ початкової освіти в Україні в 1932-1958 рр. може стати предметом подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Березівська Л. Д. Прихована реформа шкільної освіти в УРСР: причини, напрями, наслідки (30-ті роки ХХ ст.) / Л. Д. Березівська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 36. – С. 52-57.
2. Голант Е. Я. К характеристике отдельных этапов развития советской школы / Е. Я. Голант // Педагогика. – 1958. – № 2. – С. 107-111.
3. Гриценко М. С. Нариси з історії школи / Михайло Семенович Гриценко. – К. : Радянська школа, 1966. – 260 с.
4. Кринко Е. Ф. Советская школа в условиях нацистской оккупации (1941-1944) / Е. Ф. Кринко // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2015. – № 2. – С. 40-50.
5. Кузьменко В. В. Теоретичні і методичні засади формування в учнів наукової картини світу в історії розвитку шкільної освіти (XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. В. Кузьменко. – Тернопіль, 2009. – 44 с.
6. Народное образование в СССР : Сборник документов 1917 – 1973 гг. / А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. – М. : Педагогика, 1974. – 559 с.
7. Народное образование в СССР / И. А. Каиров, Н. К. Гончаров, Н. А. Константинов и др. – М. : Академия педагогических наук, 1957. – 784 с.
8. Оськин С. А. Тернии на путях новой школы / С. А. Оськин // Советская педагогика. – 1991. – № 7. – С. 82-88.
9. Пальчевський С. С. Педагогіка : навчальний посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Каравела, 2008. – 496 с.
10. Піроженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти (середина 60-х-початок 80-х років в ХХ століття) / Л. В. Піроженко. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 304 с.
11. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
12. Нариси з історії розвитку авторських навчально-виховних закладів в Україні (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) : навч.-метод. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курила, Л. Д. Березівської, Н. П. Дічек та ін. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – 444 с.
13. Ярош Н. В. Становлення суспільствознавчої освіти у школах України / Н. В. Ярош // Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. – 2012. – № 12. – С. 190-195.

Шугай Я. М.

ПЕРИОДИЗАЦІЯ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ В 1932-1958 ГГ.

Статья посвящена рассмотрению проблемы развития начального образования в Украине в 1932-1958 гг. Исследованы и охарактеризованы различные периодизации от выдающихся ученых современности и прошлого, посвященные выделению и обоснованию определенных этапов в развитии украинского образования в ХХ в., в частности начального. Акцентировано, что выделение учеными определенных периодов и этапов совершалось, как правило, в контексте изменений, которые происходили в обществе. Проанализированы основные нормативно-правовые документы, которые имели непосредственное влияние на начальное образование, обуславливали его изменения. Обоснована авторская периодизация развития начального образования в Украине в 1932-1958 гг.

Ключевые слова: начальное образование, этап, период, периодизация, школа, нормативно-правовые акты.

Shuhai Ya. M.

PERIODIZATION OF THE PRIMARY EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE IN 1932–1958

The article is devoted to the problem of the periodization of the primary education development in Ukraine in 1932-1958. The various periodizations of the leading scientists of the present and the past, devoted to the allocation and justification of certain stages in the primary education development, have been studied and characterized.

The emphasis is on the fact that the allocation of certain periods and stages by scientists was carried out, as a rule, in the context of changes that occurred in society. The key transformations and innovations in society and education, their prerequisites, and cardinal changes in the educational direction have been considered and characterized. Among them, the complex system, the unification of school education, the transition to the subject system of education and the general seven-year education, the advantage of the knowledge component in the content of subjects and the complete renewal of primary education have been indicated. It is emphasized that this period was characterized by a significant increase in attention to the education of the younger generation, with the involvement of specialists from the general public. It is noted that there was a gradual reorientation of the educational process to combine the study of the fundamentals of science with production training.

The main legal and regulatory documents that have had a direct impact on primary education have been analyzed; their changes have been conditioned. The author's periodization of the development of primary education in Ukraine in 1932-1958 has been grounded.

Key words: primary education, stage, period, periodization, school, normative legal acts.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.